

"אחת ומשפט שלום שפטו בשעריכם" (זכריה ח, טז)

הקליניקה למשפט עברי

הקליניקה למשפט עברי הפועלת באוניברסיטת בר-אילן היא אחת מ-8 קליניקות משפטיות באוניברסיטה, שמטרתן לסייע למי שידו אינה משגת לקבל סיוע זהה בשכר. את הסיוע מעניקים תלמידי הפקולטה למשפטים. כל הצדדים יוצאים מרווחים

רחל קליין

ב

לדיני ממונות הפרושים ברחבי הארץ. הקליניקה הוקמה מתוך ההכרה בחשיבות החיבור שבין הלימודים התיאורטיים של המשפט העברי לבין יישומם בחיי המעשה, כפי שהם באים לידי ביטוי בבתי הדין לדיני ממונות, ומתוך ההכרה בחשיבות הסיוע המשפטי לצדדים הבאים משכבות חברתיות חלשות, אשר פונים לבתי הדין הללו.

הפעילות בקליניקה נועדה לאפשר לסטודנטים היכרות עם ההיבטים העקרוניים והמעשיים של דיני הממונות על פי ההלכה. היכרות זו נעשית על ידי חשיפת הסטודנטים לדיונים המתקיימים בבתי הדין ובשילובם בעבודת בית הדין. הקליניקה פועלת גם לסיוע ותיקון חברתי. הסטודנטים מסייעים הן למתדיינים הפונים לקבלת סיוע מהקליניקה, והן לצדדים המופנים אליה על ידי בתי הדין, על רקע מצבם הסוציאלי. את ד"ר (למשפטים) יעקב חבה, סגן דיקן הפקולטה והמנהל האקדמי של הקליניקה, אני פוגשת במשרדי הקליניקה למשפט עברי שבקמפוס האוניברסיטה, יחד עם ד"ר (למשפטים) נעמה סט, ועו"ד משה הרשקוביץ מנהל הקליניקה. אני מנסה לברר מה הרעיון שעמד מאחורי הקמתה של הקליניקה למשפט עברי.

יעקב חבה: "במסגרת הלימודים לתואר ראשון במשפטים באוניברסיטת בר אילן, ישנה חובה לכל סטודנט שנה ג' (מורן, סטודנטית למשפטים שנה ג' יושבת איתנו ומהנהנת בראשה) לבחור להיות פעיל באחת מתוך 8 הקליניקות בפקולטה. כאן המקום לציין את הקליניקות הנוספות הקיימות בפקולטה שלנו: קליניקה לסיוע אזרחי, סיוע לבעלי מוגבלויות, קליניקה לקשישים וניצולי שואה, לאיכות הסביבה, לגישור, סיוע לנשים במשפחה, קליניקה למשפט פלילי וכמובן הקליניקה למשפט עברי.

"כל הקליניקות מטרתן לסייע למי שידו אינה משגת לקבל סיוע זהה בשכר, ולקדם מטרת חברתיות חשובות. המטרה השנייה היא

כשנפצע יעקב (שם בדוי), המשתייך לאחת הקהילות החרדיות בדרום הארץ, במהלך עבודתו, הוא נותר חסר אונים. שכן, באותו יום הוא פוטר ומעסיקיו סרבו להכיר בפציעתו כתאונת עבודה. כשניסה לפנות לבית המשפט, כלומר לערכאות, איימו עליו בחרם. יעקב שמעודו לא הסתבך בכגון אלו אכן לא ידע לאן לפנות. למזלו יעץ לו אחד מחבריו לפנות לקליניקה למשפט עברי של אוניברסיטת בר אילן שבאמצעותה יוכל לקבל מענה, מבלי לפנות לבית משפט, אלא דרך בית דין העוסק בדיני ממונות.

"אלמלא הקליניקה למשפט עברי", אומר משה הרשקוביץ, עו"ד ומנהל הקליניקה, "לא היה מי שיציע את צעקתו של יעקב. כשנכנסו לעובי הקורה הסתבר, שתנאי עבודתו של יעקב היו מזעזעים. הוא נאלץ לעבוד 16 שעות ביום, וחלק ממשכורתו קיבל בשחור, מתוך אינטרס מובהק של המעסיק".

הסטודנטים קיבלו את המקרה, ועל בסיס הידע המקצועי והההלכתי שלהם, הם בנו לו תיק מסודר ומקצועי. בית הדין החרדי בפסק דינו הביע התפעלותו מההגשה המקצועית והברורה. הם לא הורגלו לקבל תיקים בצורה זו.

לסקרנים שביניכם נספר, שבמקרה דנן בית הדין זיכה את יעקב בחלק נכבד מהפיצויים המגיעים לו. אלמלא התערבותה של הקליניקה למשפט עברי, יעקב לא היה זוכה לראות כנראה אפילו פרוטה.

הקליניקה למשפט עברי הוקמה לקראת שנה"ל תשס"ט במסגרת מערך הקליניקות הפועל בפקולטה למשפטים באוניברסיטת בר אילן. הקליניקה נועדה להפגיש סטודנטים עם ההיבטים המעשיים של דיני הממונות על פי ההלכה היהודית, כפי שהם באים לידי ביטוי בבתי הדין

חינוכית: לחנך את הסטודנטים לסייע לזולת ולא רק לעשות כסף וקריירה, אלא ללמוד לפקוח עיניים לסביבה ולסייע למי שזקוק לעזרה. כמובן שיש כאן פן נוסף של הכשרה. הסטודנטים צוברים ניסיון וידע במהלך הגשת הסיוע והעבודה בכלל.

חשוב לציין שהפקולטה של בר אילן היא היחידה בארץ שיש בה חובה להשתתף בקליניקה.

- מתוך מה הוקם הצורך לפתוח קליניקה למשפט עברי?

"הקליניקה הראשונה הוקמה לפני 30 שנה", מחזיר אותנו ד"ר יעקב חבה אל הימים הראשונים. "היו אז מעט עורכי דין ועלותם הייתה גבוהה. אם כי היתה אז פחות מודעות לצורך שבהקמת קליניקות בתוך הפקולטות למשפטים. עם השנים התחדד הצורך שנבע מהשטח. כמו למשל קשישים, ניצולי שואה ובעלי מוגבלויות שלא היה להם מענה וגם לא היכולת לעמוד בשכר טרחת עו"ד. כך גם הקליניקה שמטפלת בנושא נשים במשפחה שלא היה להן למי לפנות, או איכות הסביבה וכדומה. הצרכים הללו הביאו להקמת הקליניקות.

"כל סטודנט במהלך לימודי המשפטים באוניברסיטת בר אילן חייב בכל שבוע ללמוד שעתים של לימודי משפט עברי, וזה אומר כ-11% מהלימודים לתואר. בהחלט משמעותי ולא קיים באף אחת מהפקולטות בארץ.

"החשיבה הייתה שצריך לעשות גם משהו יישומי. לנסות להעביר את התיאוריה למעשה. לתת לסטודנטים את התחושה שניתן ואפשר גם ליישם את המשפט העברי ועקרונותיו.

"אחת מהמטלות של תלמידי הקליניקה, היא יציאה לבית דין לדיני ממונות לצפייה בדיונים. מטלה זו מאפשרת לסטודנטים להיחשף לעשייה בבתי הדין ולהתרשם מאופן ניהול הדיונים שם. חלק מהסטודנטים אף זוכים להיכנס לחדר הדיינים לאחר הדיון, שם הם נחשפים לצורות החשיבה השונות של הדיינים ולאופן ליבון הדברים עד ליצירת פסק הדין הסופי".

- מי בפועל אמור לפנות אליכם כדי להסתייע?

"גולת הכותרת של העשייה בקליניקה, מסביר יעקב חבה, "היא הסיוע המשפטי-הלכתי שניתן לבעלי דין הפונים לבתי דין לדיני ממונות. הסיוע הזה מאפשר ללכד ידע משפטי והלכתי תיאורטי לכדי פרקטיקה ממשית. בפועל, מגיעים אל הקליניקה פונים המבקשים סיוע בפנייתם לבית הדין. לרוב אין לפונים ידע משפטי מקדים ואף לא רקע הלכתי מבוסס. הסיוע הניתן בקליניקה כולל מפגש עם הפונים, סיוע בכתיבת כתבי הטענות, עריכת מסמכים, התנהלות מול בית הדין ובמקרים מסוימים אף ייצוג בדיונים,

והכל כמובן חינם לגמרי".

"לעיתים ניתן ייעוץ לקראת הגשת תביעה. במקרים אלו נכתבת חוות דעת לבקשת פונים, השוקלים את צעדיהם בפנייה לבית הדין. לאור אותה חוות דעת יוכלו הפונים להכריע אם בכלל כדאי לפנות לבית הדין באותו עניין.

"הקליניקה גם מאפשרת סיוע לפונים במהלך ההתנהלות בבתי הדין השונים לדיני ממונות".

פעילות נוספת של הקליניקה היא הגשת חוות דעת לבית הדין, ובהן ייעוץ בנושאים משפטיים או בנושאים משלבים משפט עברי והלכה. זאת כמובן אך ורק במקרים בהם הקליניקה לא מעורבת כלל בסיוע לאחד הצדדים בתיק".

- ישנה היענות של הסטודנטים לקליניקה למשפט עברי?

"מעניין שבשנה הראשונה היו אולי שלושה סטודנטים שבחרו את הקליניקה הזו בעדיפות ראשונה. בשנה האחרונה כבר נרשמו 25 סטודנטים לקליניקה, ולא ניתן היה להיענות לכל הביקוש. אין ספק שהנושא מקבל תהודה. הסטודנטים הבינו שהקליניקה לוקחת את הפן ההלכתי העיוני והופכת אות למשהו חי, מציאותי".

סכסוכי שנים

- האם ישנם נושאים 'פופולאריים' יותר שהקליניקה עוסקת בהם?

משה הרשקוביץ: "יש לנו השנה ארבעה תיקים של סכסוכי שנים. יש לי הרגשה שזה אחד הנושאים השכיחים יותר המגיעים לבתי הדין".

כך למשל סיפורו של יצחק (שם בדוי), המתגורר באחד היישובים בצפון, שסבל קשות מנזילות בביתו. הפתרון היחיד שהוצע לו כדי לפתור את הבעיה לצמיחת, היה בניית פרגולה שתמנע את חדירת מי הגשמים והנזילות אל הבית.

כדי לקבל מהעירייה היתר לבניית הפרגולה, יצחק נזקק לחתימה של השכנים. כמובן שבטוב ליבם כולם חתמו.

לאחר בניית הפרגולה, וירא כי טוב. הוא החליט יצחק לבנות מעטפת, סגר אותה ליחידת דיור והשכיר אותה לדיירים. השכנים חשו מרומים. הם הרגישו, ובצדק, שחתימתם נגזלה, והם כמובן פנו לקליניקה לסיוע.

מסכם הרשקוביץ: "ישנו יתרון גדול מאוד לסטודנטים למשפט, בכך שהם מכירים טוב את נושא התכנון והבניה, ויש להם אפשרות להביא פסקי דין ממקומות אחרים, כך שיש להם כלי עבודה נוסף, מלבד הידע התורני". ד"ר נעמה סט, מוסיפה: "חשוב להדגיש שבסכסוכי שנים אנחנו מנסים להביא לפשרה ולגישור, ולא לתביעות".

משה מספר לנו על מקרה נוסף: "בבית

כנסת בירושלים נוצר סכסוך בין הגבאים לבין אחד מהרבנים שהעביר שיעורי תורה בבית כנסת ושימש מעין רב בית הכנסת. הייתה טענה של מעילה בכספים וב"ה הצלחנו להביא לפשרה בין הצדדים. כאן היתה תמיכה ממש מנטלית - לגרום להם להבין שפשרה תהיה הפתרון הטוב ביותר עבורם. היה כאן גם מסר חינוכי לסטודנטים שלא תמיד צריך להגיע לתביעה".

- גולת הכותרת של הקליניקה היא המשפט המבוים. מה קורה שם בעצם?

"הפרוייקט של הסטודנטים בסמסטר ב', שמצטרף לעבודה השוטפת בקליניקה, הוא המשפט המבוים שנחשב לאירוע השיא של הקליניקה למשפט עברי. הפרוייקט נערך בסיום שנת הלימודים ומשתתפים בו כל תלמידי הקליניקה. לצורך המשפט המבוים אנחנו מזמנים דיינים וחוקרי משפט מהשורה הראשונה, בוחרים בסוגיה אקטואלית שיכולה להיות בתחום משפטי, חברתי או מוסרי. הסטודנטים שעושים עבודת הכנה משמעותית ביותר לקראת ההופעה בפני הדיינים, מעלים את טענותיהם לגבי הסוגיה המדוברת, ובסופו של תהליך ניתן פסק דין מנומק מפי אותם דיינים שהשתתפו בסימולציה".

בין הדיינים שהשתתפו במשפט המבוים היו הרב רצון ערוסי, הרב דוד בס, הרב שבתאי רפפורט, פרופ' נחום רקובר, הרב שלמה אישון, הרב יונתן בלס ועוד.

שירה, אחת הסטודנטיות שהשתתפה במשפט המבוים אומרת: "המשפט המבוים היה חוויה מקסימה. נהניתי להקשיב לכל אחד שקם ודיבר. זה גרם לי להעריך את העובדה, שבאמת יש לנו קליניקה מדהימה. היה יפה לראות איך האווירה הטובה והחברית שביננו לא גורמת לרפיון, אלא אדרבא, מחזקת אצל כל אחד את תחושת השייכות והאחריות הקולקטיבית, שכל דבר שהקליניקה עושה יהיה על הצד הכי טוב שאפשר".

- עושה רושם שאתם מייחסים משקל רב למשפט המבוים. למה?

"המשפט המבוים", מסביר משה הרשקוביץ, "הוא בעצם ההוכחה שיש אפשרות ממשית לשלב את המשפט העברי בחיי היום יום במדינת ישראל של המאה ה-21. יש כאן הזדמנות נהדרת לסטודנטים להתנסות בכל אחת ואחת מהיכולות הנדרשות מעורך דין, משל היה מדובר במשפט אזרחי קלאסי".

יעקב חבה מוסיף ואומר: "מלבד המופע הפרונטאלי, גם הכנת השטח לקראת ההופעה בפני הדיינים עמוקה ומשמעותית. הסטודנטים עובדים בזוגות, 'חברותות', נוברים בעיקר במקורותינו, בהם כל סכין מתחדדת בידך חברתה. כך הגיעו הסטודנטים בכוחות עצמם, תוך הדרכה, למקורות שונים אשר סייעו לבניית טיעון משכנע ומבוסס".